

EKONOMİK KRİZ VE ÇIKIŞ YOLLARI

Türk-İş Dergisi, Kasım-Aralık 1998

Yıldırım Koç

Türkiye günümüzde ikili bir ekonomik kriz yaşamaktadır. Dünyada yaşanan ekonomik kriz, etkilerini ülkemizde de hissettirmeye başlamıştır. İç dinamiklerimiz de bir kriz üretmektedir. Bu iki birbiriyle bağlantılı krizin eşzamanlı olarak ortaya çıkması, 24 Ocak istikrar programı öncesinden ve 1994 yılındakinden daha ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Ekonomik krize çözüm, krizin mantığının doğru kavranmasından çıkar.

Günümüzde iktisatçılar mali sektörün reel sektör üzerindeki baskısından söz etmektedir. Bu kavramlar yerine, "üretken emek" ve "üretken olmayan emek" ile "üretken alanlarda yatırılmış sermaye" ve "üretken olmayan alanlarda yatırılmış sermaye" kavramlarını kullanmak daha yol göstericidir.

1970'li yıllardan itibaren, dünyada toplam sermayenin üretken olmayan alanlarda yatırılan bölümünün payı hızlı bir biçimde arttı. Üretken olmayan alanlarda yatırılan sermaye katma değer üretmez, üretilmiş katma değerden pay alır. Ancak, kapitalizmin genel işleyiş kuralları içinde, üretken olmayan alanlarda yatırılan sermaye ile üretken alanlarda yatırılan sermayenin karları dengelenir. Kar oranları belirlenirken, sermayenin üretken veya üretken olmayan alanlarda yatırılmış olması dikkate alınmaz. Bu durum, nispi payı giderek azalan sermaye parçasının, sermayenin bütününe kar oranının düşmemesi için giderek daha fazla katma değer yaratması zorunluluğunu doğurdu.

1970'li yıllardan itibaren özellikle gelişmekte olan ülkelerin hızla borçlanması, sermayenin giderek üretken olmayan alana kaymasına neden oldu. Ayrıca, gelişmiş kapitalist ülkeler de borçlandı. Dünya ve Türkiye, çok kullanılan tabirle, "üretenin ve çalışanın değil, paranın para kazandığı" bir duruma dönüştü. Böyle durumlarda para para kazanır, ama bu süreçte bir katma değer yaratılmadığından, ortalama kar oranlarının düşme eğilimi güçlenir.

Toplam emek içinde üretken olmayan emeğin payı da son dönemlerde hızlı bir biçimde arttı. Nüfusun giderek artan bir bölümü hizmetler sektörüne kaydı.

Bu koşullarda, sermayenin ortalama kar haddinin düşmesini önlemenin yolu, üretken alanda faal olan sermayenin üretim sürecinde yarattığı katma değerini yükseltmesiydi. Bu yapıldı. Bilgisayar teknolojisindeki büyük sıçrama ve ulaşım ve iletişim alanlarında yaşanan büyük gelişmeyle, bir taraftan emek üretkenliği büyük oranlarda artırıldı; diğer taraftan, dünyada hızlı bir mülksüzleşme süreci başlatılarak, yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde ucuz işgücü kaynağı olan ülkelere ve kesimlere ulaşıldı; ayrıca endüstrileşmiş ülkelerde toplam işgücü maliyeti mutlak anlamda da azaltıldı. Esneklik, kaçak işçilik, sendikasılaştırma gibi uygulamalar yaygınlaştı.

Dünyada yaşanan hızlı mülksüzleşme, ücret düzeyindeki değişikliklerin dünya nüfusunun daha büyük bir bölümünü etkilemesi sonucunu doğurdu. Mülksüzleşme süreci ve gerçek ücretlerin düşürülmesi, işsizliği ve yoksulluğu artırdı, gelir dağılımı adaletsizliğini daha da bozdu. Bu da dünyadaki ve Türkiye'deki toplam talebin düşmesinde önemli rol oynadı. Ayrıca, üretken alanlara yatırılmamış sermayenin faiz gelirinin sağlanabilmesi için sosyal devlet tahrip edildi. IMF, borçların aksatılmaksızın geri ödenmesini sağlamayı temel görev kabul etti ve böylece krizin daha da derinleşmesinin koşullarını oluşturdu. Sosyal devletin talebi artırıcı etkisi de azaldı.

Bu kriz, kapitalizmin eksik tüketim eğilimi açısından, 1929 krizine benzemektedir. Ancak, 1929 krizinden çıkışta artırılan kamu harcamalarını günümüzde uygulamak kolay değildir.

Kamu harcamaları içinde faizin payının büyüklüğü, devletin talebi artırıcı müdahalelerinde gücünü ve etkisini sınırlamaktadır. Çözüm, ulusal demokratik devletin güçlendirilmesinden, sosyal devletin hayata geçirilmesinden, sermayenin devletin denetimi altına alınmasından, sermaye ve servet sahiplerinin etkili bir biçimde vergilendirilmesinden, demokratik katılımdan, ulusötesi sermayeye karşı işçi sınıfının önderliğinde bir ulusal cephenin oluşturulmasından geçmektedir.